

RUSYA ARKA BAHÇESİNİ TEMİZLİYOR

Göktürk Tüysüzoğlu*

ÖZET

SSCB'nin dağılmasının ardından bir değişim ve dönüşüm süreci yaşayan Rusya, bu dönemde çok ciddi sosyal, siyasal ve ekonomik sorunlar yaşamıştır. Yaşanan içsel sorunlar, Rusya'nın dış politika yönelimlerini de etkilemiştir. Öyle ki, 1991–2000 arası Rusya'nın uluslararası politikadaki etkisi neredeyse sıfırlanmıştır. Ne var ki, Vladimir Putin'in iktidara gelişi, benimsenen Avrasyacı dış politika ve enerji fiyatlarında yaşanan dramatik yükseliş Rusya'nın küresel mücadeleye eklenmesini sağlamıştır. Bu çalışmada, 2000 sonrası dönemde Rusya'nın yakın çevresinde yaşanan siyasal mücadele ve Rusya'nın bu mücadele esnasında uyguladığı dış politikanın öncelikleri ele alınacaktır.

Anahtar Sözcükler: Avrasyacılık, NATO, AB, BDT, Turuncu Devrim.

ABSTRACT

Russia, who lived an alteration and transformation process after the demise of the USSR, had experienced austere social, political and economical problems. The internal problems had influenced the tendency of the Russian Foreign Policy. Such that, the accede of Vladimir Putin into power, the Eurasian foreign policy approach and the dramatic escalation of energy prices have provided Russia to attach into the global power struggle. In this essay, the political contention, which has been lived at the near abroad of Russia after 2000 and Russia's foreign policy incentives, which were used at this global campaign, are being considered.

Keywords: Eurasianism, NATO, EU, CIS, Orange Revolution.

GİRİŞ

Soğuk Savaş'ın bitişinin ardından uzun süren bir dönüşüm süreci yaşayan ve bu zaman zarfında uluslararası politikada oldukça çekingen ve edilgen bir konum edinen Rusya, özellikle Vladimir Putin'in iktidara gelmesinin ardından başlattığı etkin dış politika izleme anlayışını günümüzde de sürdürmektedir. Boris Yeltsin'in ardından devlet başkanlığı koltuğuna oturan ve hiç kimsenin beklemediği kadar aktif ve başarılı bir yönetim gösteren eski KGB ajanı Vladimir Putin, benimsediği Avrasyacılık akımının yanı sıra enerji

* Arş. Gör. Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, gktrkt@gmail.com

fiyatlarında meydana gelen konjonktürel artışlar neticesinde hem siyasal hem de ekonomik anlamda Rusya'yı farklı bir noktaya taşımayı başarmıştır.

Rusya'nın dönüşüm sürecinin uzamasının en önemli sebeplerinden biri, Çeçenler ile yaşanan iç savaş olmuştur. Sovyetler Birliği'nin siyasal ve yönetsel mirasını devralan Rusya'nın oldukça hantal bir yapıya sahip olan bürokratik devlet aygıtının günümüz koşullarına uygun bir hale bürünmesi zaten uzun sürecek bir dönüşüm sürecine delalet ediyordu. Ancak, Çeçenistan'da yaşanan iç savaş Rusya'nın siyasal ve yönetsel manada parçalanmadan yaşayabileceğine inanan kişilerin sayısını da ciddi oranda azaltmıştı. Zira Çeçenlerin elde edebileceği bir başarı, başta diğer Kuzey Kafkas halkları olmak üzere, Rusya Federasyonu içerisinde yaşayan farklı etnik ve dini kökenlere sahip halkların da kendi geleceklerini belirleme düşüncesine sarılmalarına neden olacaktı. Fakat bilindiği gibi Çeçenlerin verdiği mücadele başarısızlıkla sonuçlandı ve 2000 yılının Mayıs ayında, Rus Birlikleri Çeçenistan'da kontrolü sağlamayı başardılar. Ne var ki, bu durum Çeçen milislerin Rusya'ya karşı yürüttüğü mücadeleyi sona erdirmeyi ve Çeçenler "terör eylemi" olarak da nitelenebilecek çeşitli araçlar ve uygulamalar ile mücadelelerini sürdürmeye devam ettiler. Rusya'nın 11 Eylül 2001'de yaşanan El Kaide saldırısının ardından ABD'ye destek vermesinin en önemli nedenlerinden biri de Çeçenlerin Rusya nezdindeki pozisyonuydu. Rusya, Çeçen milislere karşı çok daha sert ve etkin bir önlem almak istiyordu, fakat dünya kamuoyundan çekindiği için bunu gerçekleştiriyordu. Tam da bu noktada ABD'nin küresel teröre karşı başlattığı harekât Rusya'nın işine yaradı. Zira Kuzey Kafkasya'daki eylemcilerin de uluslararası desteğe sahip olduğu biliniyordu ve Rusya, tıpkı ABD'nin yaptığı gibi, Çeçenistan Sorunu'nu küresel terör kapsamı içine sokarak ele alabilir ve kendisine bir meşruiyet sağlayabilirdi.

Ruslar, 11 Eylül sonrası ABD'nin teröre karşı savaş politikasına ve Afganistan'ın işgaline destek verdiler. Bu yaklaşım, onların Kuzey Kafkasya'da çok daha sert bir politika izlemesini sağladı ve bugün gelinen noktada bölgenin Rusya'ya entegre edilmesi hedefine ulaşıldı. Ne var ki, Rusya'nın bu politikasının bir de yan etkisi olacaktı. Afganistan'a yapılan müdahaleye ses çıkarmayan Rusya'nın, eski Sovyet Coğrafyası'na giriş konusunda Batı Dünyası'na açtığı yeni mevzi. Batı Dünyası, Afganistan sayesinde önce Orta Asya'ya, daha sonra da AB genişlemesi sayesinde Karadeniz Havzası ve Balkanlar'a müdahale etmeye çalışacaktı (Antonenko ve Giegerich, 2009: 18).

I. RUSYA-BATI ÇATIŞMASI VE RUSYA’NIN YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI

Batı tanımlaması ile özellikle Soğuk Savaş döneminde SSCB’ye karşı siyasal, askeri, sosyal ve ekonomik konuda birlikte hareket eden ABD-AB ikilisini kast ettiğimiz ortadadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, bu iki aktör her ne kadar farklı dış politika gündemleriyle hareket ediyor gibi görünüyorsa da, uluslararası sistemin yapısını ve geleceğini yakından ilgilendiren mevzularda beraber hareket ettikleri ortadadır. AB’nin henüz kendisine özgü ve bağımsız bir ortak dış politika geliştirememesi ABD’nin yararına olmaktadır. Zira bu durum, Batılıların, Rusya gibi bir aktör karşısında ortak hareket etmelerini de beraberinde getirmektedir.

A. Avrasyacılık Akımı ve Rus Dış Politikası

Rusya, Soğuk Savaş’ın hemen ardından kendisini Batı dünyasının bir üyesi olarak konumlandırıp, pazar ekonomisine geçiş, parlamenter demokrasi, insan haklarının korunması gibi alanlarda reformlar yapmaya çalışmışsa da, özellikle 1990–1999 arası dönemde yaşanan çok ciddi ekonomik ve siyasal sorunlar esnasında Batı Dünyası’ndan samimi bir destek görememiş olması ve ülkenin siyasal çöküşün eşiğine gelmesi sonrası dış politika eğilimini tamamıyla farklılaştırmış ve Batı dünyasına olan kızgınlığını realist temeller üzerine yapılandırılan dış politika uygulamaları ile göstermeye başlamıştır (Fakiolas ve Fakiolas, 2004: 385).

1990–1999 arası dönem Rusların gelecek algılamalarının oluşumunda çok ciddi bir yer edinmiştir. Rusya, Putin gibi Sovyetler Birliği’nin ihtişamlı günlerine özlem duyan bir liderin yönetiminde Batı Dünyası ile olan ilişkilerine yeni bir biçim kazandırmaya çalışmış ve NATO, AB gibi örgütlerle temaslarını da, eşitlik temelinde ve Rusya’nın ulusal çıkarlarına zarar vermeyecek bir diyalog ortamında şekillendirmeye çabalamıştır. Putin, dünyaya pembe gözlüklerle bakan bir kişiliğe sahip olmadığı için, Rusya’nın bilinen anlamdaki Batı Dünyası’nın bir üyesi olamayacağını çabuk fark etmiştir.

Avrasyacılık adı altında formüle edilen ve aslında Sovyetler Birliği’ni farklı bir düzlemde yeniden oluşturmayı amaçlayan, son derece realist bir dış politika gündemini benimsemiş olan Putin, bu politikayı bir süreliğine kendi koltuğuna oturtmak zorunda kaldığı Dmitri Medvedev’e de uygulatmıştır.

Avrasyacılık, Rusya'nın özgün bir kimliğe ve jeopolitik konuma sahip olduğunu kabul eden ve ABD hegemonyasına karşı durulup, çok kutuplu bir dünya düzeninin oluşturulmasının gerekliliğine inanan bir anlayıştır. Avrasyacılar göre, Rusya'nın birinci önceliği 'yakın çevresi' olmalıdır (Cafersoy, 2005). Avrasyacı düşüncenin en önemli ismi olan Aleksandr Dugin de BDT eksenini çok önemli görmektedir. Ona göre, Rusya'nın önderliğinde AB'ye benzer bir birlik oluşturulmalı ve bu birlik; Moskova, Tahran, Pekin ve Yeni Delhi'yi de içerisine almalıdır. Dugin, Türkiye'nin Batı İttifakı'ndan ayrılması halinde Avrasyacı bloğun içerisinde yer alabileceğini belirtmektedir (Dugin, 2010).

Görülebileceği gibi Avrasyacılık akımı aslında çok kutuplu bir dünya oluşturmaya çabalayan bir anlayıştır. BDT, bu akım içerisinde Rusya için çok büyük önem taşımaktadır. Zira bu örgüt Rusya'nın kendi politikalarını ve stratejilerini, şimdi bağımsız birer devlet olan, eski Sovyet cumhuriyetlerine yansıtmasına imkân tanımaktadır. 1993 yılında kurulmuş olan bu örgüt, özellikle 2000 sonrası, üye ülkeler arasındaki ihtilafların artması ve bazı üyelerin Batı Dünyası ile yakınlaşmayı tercih etmesi nedeniyle önemini yitirmişti. Hatta bazı analistler BDT'nin dağılmanın eşiğine geldiğini bile belirtiyorlardı (Oğan, 2005). Fakat Rusya'nın uluslararası sistem içerisindeki yükselişi ve Batı Dünyası'nın Avrasya'ya çok daha temkinli yaklaşmaya başlamasıyla bu örgüt tekrar önem kazanmıştır.

B. ABD-AB İkili'sinin Rusya'nın Yakın Çevresine Yönelik Siyasal Kontrol Girişimleri ve Rusya'nın Arka Bahçesine Dönüşü

11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırıların ardından, ABD, teröre karşı savaş mottosuyla '*İslami terör*' diye adlandırdığı mevhumu ortadan kaldırmak amacıyla Afganistan'ı işgal etmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Rusya bu dönemde Çeçenistan ve genel anlamda Kuzey Kafkasya'da yaşanan iç çatışmalarla uğraştığı için, ABD'nin büyük çaplı uluslararası destek de sağlayarak kalkıştığı Afganistan Operasyonu'na karşı çıkmamış, hatta ABD'nin Taliban'a karşı uyguladığı taktiği Çeçenlere karşı uygulama imkânına kavuştuğu için durumu kendisi için olumlu olarak değerlendirmiştir.

Ancak, ABD'nin Orta Asya'ya girişi sadece Afganistan ile sınırlı kalmamıştır. Afganistan'a düzenlenen operasyon, lojistik ve siyasal destek gerektirdiği için, ABD, Orta Asya'da bağımsızlıklarını yeni kazanmış olan eski Sovyet cumhuriyetlerini de Afganistan'daki operasyona destek vermeye ikna etmeye çalışmıştır. Bölgede Pakistan dışında güvenilir bir müttefiki de

bulunmadığı için, ABD'li yetkililer Orta Asya'da yoğun bir faaliyete girişerek kendilerine destek olacak yönetimler ve rejimler oluşturma gayreti içerisine girmişlerdir. Bu amaca yönelik olarak önce Özbekistan ile iyi ilişkiler geliştirilmiş ve İslam Kerimov yönetiminin aşırılıklarına karşın bu ülkeye ekonomik ve siyasal destek sağlayarak, Özbekistan'ın Rusya ile daha dengeli ilişkiler kurabilme kapasitesini geliştirmeye çalışmışlardır. Ne var ki, ABD'nin Özbekistan'da oluşturmayı düşündüğü Batı yanlısı yönetim İslam Kerimov gibi otokrat ve uzlaşmaz bir yönetici profiliyle uyuşmadığı için, bir süre sonra Batı destekli bir muhalefet oluşturulmuş ve Kerimov zor duruma sokularak yönetimden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Hatta 2005'te Andican'da yaşanan olaylar, Kerimov'un otoritesine karşı çıkan Batı yanlısı muhalifler tarafından düzenlenmiş bir halk ayaklanması girişimi idi (Demirtepe, 2006). Ne var ki, bu girişim zorlukla da olsa bastırılmış ve Kerimov, Batı ile iyi ilişkiler kurma düşüncesinden vazgeçerek, sıkıştığı anda Rusya'ya yakınlaşacak bir çeşit denge politikası izlemeye başlamıştır. Andican Olayları, ABD'nin Özbekistan'da kurmuş olduğu Hanabad Askeri Üssü'nün boşaltılmasını da beraberinde getirmiştir.

Orta Asya'da Özbekistan'dan sonra ABD'nin ve onun aracılığıyla Batı Dünyası'nın uğradığı bir diğer ülke de Kırgızistan olmuştur. Afganistan ve Çin'e komşu, oldukça fakir bir ülke olan Kırgızistan, Orta Asya'daki su kaynaklarının önemli bir kısmına sahiptir (Karaağaçlı, 2010). 2005'e kadar Askar Akayev adlı Rusya yanlısı bir politikacı tarafından otoriter bir anlayışla yönetilen Kırgızistan, 2001 yılından itibaren hem Rus hem de Amerikan askeri üslerini ülkesinde barındırır hale gelmişti. 2005 yılında, Batı destekli muhalefet ayaklanarak Askar Akayev'i iktidardan düşürürken, yerine, denge politikası güdeceğini açıklamasına karşın Batı yanlısı olduğu bilinen, Kurmanbek Bakiyev geçmişti. Akayev'i iktidardan uzaklaştıran bu halk hareketi esnasında Bakiyev ile birlikte hareket eden siyasal liderlerin küstürülmesi ise Batı'ya sempati duyan muhalefeti ikiye bölmüş, ABD ve AB'nin Bakiyev Hükümeti'ni desteklemesi ise Batı yanlısı muhalefetin yeniden Rusya ile temasa geçmesine neden olmuştur. Bakiyev'in iktidara gelişinden 5 sene sonra ise Kırgızistan'ın içine düştüğü ekonomik çıkmaz ve yolsuzluk dalgası ülkeyi tam bir umutsuzluğa sürüklemiş ve nihayetinde Bakiyev karşıtı muhaliflerin öncülük ettiği bir halk hareketi ile bu kez de Bakiyev devrilmiştir.

Batı Dünyası'nın, Orta Asya dışında, Karadeniz Havzası ve Balkanlar'da da ciddi çalışmaları olmuştur. Her şeyden önce, Rusya'nın NATO'yu kendi

varlığına bir tehdit olarak algıladığı biliniyor olmasına rağmen Bulgaristan ve Romanya, NATO'ya üye yapılmış ve bu iki ülke AB'ye de kabul edilerek önemli bir stratejik başarı elde edilmiştir. Rusya, AB'nin eski Sovyet Coğrafyası'na, yani kendi arka bahçesine, yayılmasından çok da hoşnutsuz değildir. Zira Rusya ile AB ekonomik anlamda birbirlerine ihtiyaç duyan iki güç konumundadır (Flenley, 2008: 193-195). Ne var ki, AB genişleme sürecinin NATO genişleme süreci ile paralel yürütülmesi, Rusya'yı kendi güvenliğini düşünmeye itmekte ve bu durum siyasi sürtüşmeyi arttırmaktadır. Rusya, AB'den değil, ABD'nin niyetlerinden ürkmektedir. Sovyetler Birliği döneminde yaşanan derin güvensizlik her iki ülkenin de hafızasında derin izler bırakmıştır. NATO, Balkanlar'da Hırvatistan, Slovenya, Arnavutluk gibi ülkelerin de üyeliğini kabul etmiştir. Sırada ise Bosna-Hersek, Makedonya ve Karadağ gibi ülkeler yer almaktadır. Rusya'nın Balkanlar'daki en önemli müttefiki olan Sırbistan ise, Kosova'nın ABD ve AB'nin bazı üyeleri eliyle kendisinden koparılması ile ağır bir yara almıştır. Buna rağmen, Sırbistan yine de tam anlamıyla Rusya'ya yaklaşma cesareti gösterememiş, AB'ye girmek için çalışmalarını hızlandırmıştır. Açık söylemek gerekirse, Batı İttifakı, Balkanlar konusunda Rusya'ya hiçbir şans tanımamıştır. Orta Asya'da ortaya çıkan problemlerin neredeyse hiçbiri Balkanlar'da yaşanmamıştır. 1990 öncesi Doğu Bloğu'nda yer alan ülkelerin bulunduğu Orta ve Doğu Avrupa ise, birkaç ülke dışında, çok daha rahat bir şekilde Batı'ya entegre edilmiştir.

Batı ile Rusya'nın siyasi mücadelesinde tam anlamıyla cephe haline gelmiş ülkeler de bulunmaktadır. Moldova, Ukrayna ve Gürcistan bu ülkelerin en önemlileridir. Bu ülkeler, küresel rekabetin oldukça uçlarda yaşandığı örnekler haline bürünmüşlerdir. Bunun sebebi de tam anlamıyla birer kırılma noktaları olmalarıdır. Gürcistan, 2003 yılından beri Batı yanlısı bir iktidar ile yönetilmesine rağmen, Rus karşıtı tutumu nedeniyle çok büyük ekonomik ve sosyal sorunlarla karşılaşmış ve en sonunda da toprakları fiilen (Rusya'ya göre resmen) bölünmüştür (Pallin ve Westerlund, 2009: 403). Üstelik bu bölünme Rusya ile yaşanan 5 günlük bir savaşın ardından meydana gelmiştir.

Moldova ise NATO üyesi olmak istemesinin faturasını etnik anlamda yaşanan bir bölünme ile ödemektedir. Moldova'nın bağımsızlık sürecinde ortaya çıkan bir etnik bölgesel ayırım, bu ülkenin stratejik tercihini Batı'dan yana kullanmak istemesi nedeniyle büyümüş ve kangrenleşmiştir. Bugün, Moldova'da iktidarda olan Komünist Parti, NATO üyesi olmak istemediğini ve tarafsız kalacağını ilan etmesine rağmen, ülkedeki fiili bölünmüşlük devam

etmektedir. Rus ve Ukraynalıların çoğunlukta olduğu Transdinyester Bölgesi 'de facto' bir cumhuriyet olarak, Rusya'nın da ekonomik desteği ile ayakta kalmayı başarmaktadır (Roper, 2001: 101-122).

Ukrayna'da ise 2005 yılında yaşanan bir devrim ile Batı yanlısı bir hükümet işbaşına gelmiştir. Turuncu Devrim adı verilmiş olan bu halk hareketinden sonra iktidara gelen NATO ve AB üyeliği yanlısı hükümet Rusya'yı alenen karşısına alıp, körü körüne Batı yanlısı bir tutum takınmaya başlayınca, Rusya önce ekonomik tedbirler uygulamış daha sonra da Ukrayna üzerinden Avrupa'ya akan doğalgazı iki kez keserek ve Ukrayna'ya sattığı doğalgazın fiyatına zam yaparak hem Ukrayna Hükümeti'ni hem de AB'yi zor durumda bırakmıştır. Bu tedbirlerin yanı sıra, Ukrayna içerisindeki zengin ve milliyetçi Batı, fakir ve Rus yanlısı Doğu ayrımını derinleştiren ve Kırım'daki Rus kökenlileri kullanarak Ukrayna'nın içişlerine karışan Rusya, Batı yanlısı Ukrayna yönetimini çok zor duruma sokmuştur. En sonunda, ülkenin içine düştüğü ağır ekonomik bunalım, küresel ekonomik krizle birleşince Batı yanlısı hükümet halk desteğini yitirmiş ve Rusya yanlısı yeni bir iktidar oluşmuştur. Tabii, bu durumun oluşmasında AB'nin ve NATO'nun siyasi isteksizliği ve kararsızlığı da önemli birer etken olmuştur.

Görüldüğü gibi, Rusya'nın arka bahçesi diye anılan coğrafya, ABD ve AB'nin girişimleri ile küresel mücadeleye açılmıştır. Bu geniş coğrafya, son 7-8 yıldır oldukça sancılı bir devrim-karşı devrim döngüsü içerisinde yaşamaktadır. Bu aşamada, coğrafya faktörü devreye girmiş ve arka bahçenin coğrafi olarak Batı'ya daha yakın bölgeleri rahatlıkla ve kısa sürede Rusya'dan koparılırken, Doğu'ya daha yakın ve etki edilmesi daha güç olan kesimleri ise kısa süreli değişim rüzgârlarının ardından eski konumlarına geri dönmüştür.

II. RUSYA'NIN DEĞİŞEN SİSTEMİK ROLÜ VE YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI

A. Uluslararası Güç Dengeleri Açısından Rusya'nın Farklılaşan Siyasal Rolü

Rusya, 11 Eylül Saldırıları'nın ardından, ABD'nin yaptığı terörle savaş açılıma kendi içsel problemleri nedeniyle destek vermek zorunda kalmıştı. Fakat Rusya için durum artık eskisi kadar kritik değildir. Rusya, Sovyetler'in dağılmasının ardından yaşadığı dönüşüm sancılarını büyük oranda aşmış ve en önemli kozu olan enerji kartını, başta AB olmak üzere tüm dünyaya karşı kullanmaya başlamıştır. Tabii, enerji fiyatlarında yaşanan dramatik artışlar da

doğalgaz ve petrol zengini olan Rusya'nın oldukça işine yaramıştır. Hatta enerji fiyatlarının artışının kendi işine yarayacağını düşünen Rusya'nın, gizliden gizliye önce Afganistan, sonra da Irak'ın işgalini desteklediğine dair görüşler de mevcuttur. Zira 2001'de Afganistan'ın, 2003'te de Irak'ın işgali sonrası enerji fiyatları astronomik oranlarda artmıştır. Fakat Rusya'nın izlediği Avrasyacı stratejinin yakın çevre politikası dikkate alındığında, özellikle Afganistan'a yerleşecek bir NATO-Amerikan Gücü'nün hiç de Rusya'nın çıkarına olmadığı ortadadır.

Yaşadığı konjonktürel çöküşün ardından, Putin'in iktidara gelişi ile ekonomik ve sosyal sorunları aşmaya başlayınca, Batı'nın kendi arka bahçesine girişini engelleme düşüncesini pratiğe dökmeye karar veren Rusya, dış politika hamlelerini bu stratejiye göre yapmaya başlamıştır.

ABD'nin, Obama yönetimi döneminde Rusya'nın stratejik önceliklerine saygı duyan bir anlayış geliştirmesi de kayda değer bir gelişmedir (Trenin, 2009: 3-22). Bu anlayışın oluşumunda, Rusya'nın son zamanlarda izlediği aktif dış politikanın yanı sıra, Afganistan ve Irak işgalleri sonrası ABD'nin uluslararası kamuoyunun ciddi oranda tepkisini çekmesi ve dünya çapında yapılan kamuoyu anketlerinde uluslararası barışın önündeki en büyük engelin ABD çıkması gibi faktörler de etkili olmuştur. ABD'nin operasyon düzenlediği coğrafyalarda yaşanan karmaşa ve insanlık dramı kameralar aracılığıyla tüm dünyaya aktarılmıştır. George W. Bush ve "Yeni Muhafazakârlar" tarafından oluşturulmuş olan "önleyici savaş doktrini" ve "haklı savaş" mottosu, ABD'nin geleneksel müttefiklerinde de hayal kırıklığına neden olmuş ve bu ülkelerin halkları dahi ABD'den uzaklaşmıştır. Bush sonrası iktidara gelen Obama yönetimi, oluşan kötü Amerikalı imajını yıkabilmek için, daha barışçı bir dış politika gündemi ortaya koymaya çalışmış ve uluslararası arenada oluşan hassasiyeti gözetmiştir. Bu çerçevede, Bush'un son zamanlarında iyice gerginleşmiş olan Rusya-ABD ilişkileri, Obama yönetiminin de gündemine aldığı ilk dış politika maddesi olmuştur.

Barack Obama, başkanlık koltuğuna oturduktan sonra Rusya'ya büyük ilgi göstermiş ve birçok kez Rus liderler Medvedev ve Putin ile görüşmüştür. ABD'nin, uluslararası arenada işini kolaylaştırabilmek için, Rusya'nın desteğine ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. Özellikle, İran ve Afganistan konusunda Rusya'nın yardımına ihtiyaç duyulması ABD'nin, Rusya'ya bakışını etkilemektedir (De Young, 2009).

Rusya'nın arka bahçesini temizleme girişimlerinde elini rahatlatan bir diğer nokta da Çin'in varlığı olmuştur. Ekonomik ve askeri anlamda günden güne gelişen ve büyüyen bu Asya devi, hem Rusya'yı hem de ABD'yi tedirgin etmektedir. Çin, Rusya ile ABD'nin sürekli olarak çatıştığı dönemde hissettirmeden büyümesini sürdürmüş ve özellikle Afrika ve Asya'da çok ciddi bir nüfuz sahibi olmuştur. İşte, bu durum karşısında Obama yönetimi, ABD'nin çıkarlarının Rusya'nın çıkarları ile uyum içerisinde olduğunu görmüş ve Rusya'nın, Çin'e karşı desteklenmesinin, aynı zamanda şimdiki uluslararası sistemin devamlılığını da sağlayacağını fark etmiştir. Bu nedenle de ABD, 2006 yılında yaptığı bir anlaşma ile işbirliği içerisine girmiş olduğu Hindistan'ın yanına Rusya'yı da ekleyerek Çin'e karşı sarsılmaz bir blok yaratma düşüncesini ortaya koymuştur. ABD'nin, Rusya'nın arka bahçesindeki etkinliğini azaltmasının en önemli nedenlerinden birinin bu gizli ittifak olduğu söylenebilir. Böylece, taraflar birbirlerinin stratejik çıkarlarına zarar verme düşüncesini şimdilik kaydıyla dondurmuşlardır.

B. Rusya'nın Yakın Çevresine Yönelik Olarak İzlediği Politikalar

Son dönemde Rusya'nın yakın çevresi ya da arka bahçesi olarak adlandırabileceğimiz bölgedeki başarılarına bir göz atarsak, öncelikle Güney Kafkasya'ya yönelmeliyiz. Bu bölgedeki 3 eski Sovyet cumhuriyetinden Ermenistan, zaten Rus yanlısı bir yönetime sahiptir ve ülkede bir de Rus askeri üssü bulunmaktadır. Ermenistan, SSCB'nin dağılmasının hemen ardından Güney Kafkasya'daki Rus askerlerini topraklarında barındırmak ve bu kuvvetleri, Azerilere karşı kullanmak stratejisini benimsemiştir. 1992 yılında BDT Sınırları'nın ortak savunması konusunda Ermenistan ile Rusya arasında askeri bir antlaşma imzalandığını görüyoruz. Bu antlaşmayı 1995 yılında imzalanan ve Rusya'nın Gümrü Askeri Üssü'nü 25 yıllığına kiralamasını da beraberinde getiren antlaşma izlemiştir. Ermenistan, 1997 yılında imzalanan bir dostluk ve karşılıklı yardım antlaşması ile Rusya'nın Güney Kafkasya'daki stratejik partneri haline gelmiştir. Uzun süre sürüncemede kaldıktan sonra, Ağustos 2010'da imzalanan yeni bir askeri antlaşmaya göre ise, Rusya'nın **Gümrü'de** bulunan askeri üssü kullanım süresi **49** yıllığına uzatılmıştır. Bilindiği gibi, Türkiye-Ermenistan Sınırı'na çok yakın olan Gümrü'de, Rusya'nın 7. Ordusu'na bağlı 127. tümene mensup Rus askerleri bulunmaktadır. Gümrü'de yer alan Rus Üssü'nün yanı sıra Erivan'da bulunan 3 adet motorize alay, yine Gümrü'de yer alan topçu alayı, hava savunma alayı, tank ve keşif taburları birlikte düşünüldüğünde Ermenistan'ın savunma alanında Rusya'ya ne kadar bağımlı olduğu bir kez

daha ortaya çıkmaktadır (Asker, 2010). Rusya Savunma Bakanı **Sergey Ivanov**, Ocak 2006'da, "*bölgedeki güçler dengesinin korunması amacıyla*" hem Ermenistan'a hem de Azerbaycan'a silah satacaklarını ve bunu tamamen ticari sebepler doğrultusunda gerçekleştireceklerini belirtmiş olmasına karşın, bugün gelinen noktada Rusya'nın **Kollektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ)** üyesi Ermenistan'ı hızla silahlandığını görüyoruz (Karabağ, 2009). Ağustos 2010'da yapılan askeri üs antlaşmasının yanı sıra, Rusya'nın, Ağustos 2008'de yaşanan Rus-Gürcü Savaşı'nın ardından Ermenistan'a 800 milyon dolarlık silah hibe ettiğinin ortaya çıkması, Güney Kafkasya'da Rusya'nın en önemli müttefikinin Ermenistan olduğunu ortaya koymaktadır.

Azerbaycan ise, Aliyev Ailesi'nin otoritesi altında olmasına rağmen, Batı ile yakın ilişkiler geliştirmeye çalışan bir ülke görünümündedir. Ancak, Güney Kafkasya cumhuriyetleri içerisinde dengeli en iyi gözetilen ülke Azerbaycan'dır. Enerji zengini bir ülke olan Azerbaycan, son yıllarda ekonomik ve askeri anlamda çok önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ne var ki, Dağlık Karabağ Sorunu nedeniyle, bu ülkenin topraklarının %20'si işgal altındadır. Azeri Hükümeti, Rusya olmadan bu sorunun çözülemeyeceğinin farkındadır, zira Minsk Grubu eliyle yürütülen görüşmelerden bir sonuç alınabilecek gibi görünmemektedir ve Ermeni tarafına ciddi anlamda baskı yapabilecek tek ülke Rusya'dır. Bu nedenle, Azeriler, Batı ile ilişkilerini gözden geçirerek Rusya'yı kaybetmemeye çalışmaktadırlar. Azerbaycan'ın, Batı Dünyası tarafından ortaya koyulan enerji ulaştırma projelerine ve ulaştırma hatlarına çekinceli yaklaşmasının en önemli nedeni de Rusya'nın tepkisini çekmeme stratejisidir. Bu da, Rusların Ermenistan'dan sonra Azerbaycan'da da elini kuvvetlendirmesi anlamına gelmektedir.

Güney Kafkasya'da Rusya'nın başını ağrıtan en önemli aktör ise Gürcistan'dır. 2003 öncesi Rus yanlısı bir yönetime sahip olan, ancak 2003'te gerçekleşen 'Gül Devrimi' ile Batı yanlısı ve Rus karşıtı bir yönetimi benimseyen bu küçük ülke, Rusya'nın Kafkasya'daki topraklarının burnunun dibinde olması nedeniyle çok önemlidir. Rusya, 2003'ten beri Gürcistan'daki Batı yanlısı yönetimi devirmeye çalışmasına rağmen bir türlü bu amacına ulaşamamıştır. Rusya, Gürcistan'ın bağımsızlığından beri bu ülkenin başını ağrıtan Abhazya ve Güney Osetya Bölgeleri'ni kullanarak, Gürcü Ordusu'nun bu bölgelere saldırmasını sağlamıştır. Ruslar, böyle bir saldırının gerçekleştirilmesini istemişlerdir zira Rusya, 1990'ların ortalarından bu yana bu bölgelerin koruyucusu durumundaydı. Gürcü Ordusu'nun saldırısı, Abhazya ve Güney Osetya'daki Rus birliklerinin, saldırgan durumuna düşmüş

Gürcülere karşı savaş açmasına neden olmuş ve Rusya, neredeyse Tiflis'e kadar ilerleyerek Gürcistan'ı perişan etmiştir. Savaş sonrası, Gürcistan 3 parçaya bölünerek (Gürcistan, Abhazya, Güney Osetya), Gürcülere ve bölgedeki Rus karşıtı hükümetlere ciddi bir mesaj verilmiştir. Aynı zamanda, ABD'nin ve AB'nin uzun zamandır ilgilendikleri Güney Kafkasya Bölgesi'nde Rusya'nın ne kadar güçlü olduğu da tüm dünyaya ispat edilmiş olmuştur (Heine, 2009: 60-62).

Ukrayna'da gerçekleşen devlet başkanlığı seçimleri ile iktidarın Rus yanlısı Viktor Yanukovic'e geçmesi de Rusya'nın bu ülkedeki siyasal-yönetimsel kontrolü yeniden kendi lehine çevirdiğini göstermektedir. Kırım'daki Rus deniz üssü ve bu ülkede yaşayan Rus kökenli vatandaşlar nedeniyle çok önemli olan Ukrayna, Rusya'nın güneyini çevreleyen ve bu ülkenin Karadeniz ile bağlantısını sağlayan çok önemli bir ülke konumundadır. Rusya'nın, Kuzeydoğu Karadeniz'e kıyısı bulunmaktadır. Fakat bölgenin sürekli bir siyasal karmaşa yaşıyor oluşu ve lojistik-ulaştırma maliyetlerini arttıran coğrafi yapısı, Rusya'nın Karadeniz'e açılımının önünde çok ciddi bir engel oluşturmaktadır. Ünlü ABD'li strateji uzmanı Zbigniew Brzezinski de Rusya'nın, Ukrayna olmadan küresel bir lider olamayacağını belirtmiştir (Brzezinski, 2010). 2005'te yaşanan Turuncu Devrim sonrası, Batı yönelimli bir dış politika izlemeye başlayan Ukrayna, AB ve NATO üyeliğini hedef olarak seçerken Rusya'dan uzaklaşmayı tercih etmişti. Ne var ki, geçen 5 yıl içerisinde AB'nin ve NATO'nun gereken adımları atamamaları, Rusya'dan çekinmeleri ve Rusya'nın Ukrayna'ya karşı enerji kartını kullanarak bu ülkenin ekonomisini çok zor duruma düşürmesi, bu ülkenin Batı yanlısı politikalarının sorgulanmasına neden oldu. Ülkenin yaşadığı Rusya yanlısı Doğu Ukrayna ve Batı Dünyası yanlısı milliyetçi Batı Ukrayna bölünmüşlüğü Rusya tarafından kullanılıp Ukrayna ne zaman bölünecek tartışmaları ortaya çıkınca, Ukrayna halkı NATO ve AB hedefini bir yana bırakıp önce Ukrayna'nın siyasal ve ekonomik esenliğinde karar kılmış ve Rusya yanlısı Yanukovic'i devlet başkanı yapmıştır. Viktor Yanukovic de iktidara gelir gelmez, 2017'de kullanım hakkı bitecek olan Kırım Üssü'nün Rusya tarafından 25 yıl daha kullanılması isteğini kabul ederek, Turuncu Devrim'in bittiğini ve Ukrayna'nın eskiye döndüğünü Rusya'ya müjdelemiştir (Berktaş, 2010).

Rusya'nın arka bahçesinde temizliğe giriştiğinin diğer örneklerine şöyle bir göz atarsak, Kırgızistan'da gerçekleşen halk hareketi ile Batı ile iyi ilişkiler kurma düşüncesinde olan Kurmanbek Bakiyev yönetiminin

yıkıldığını ve yerine Bakiyev'in hükümetinden daha Batıcı olamayacak bir hükümetin kurulacağını ve bu durumun Manas'taki Amerikan Üssü'nün kapatılabilmesi ihtimalini kuvvetlendirdiğini görüyoruz.

Rusya-Kazakistan-Belarus arasında oluşturulan Gümrük Birliği'nin de Rusya'ya arka bahçesinde önemli bir etkinlik kazandıracağı kuşkusuzdur. Bu antlaşma sayesinde, zaten çok güçlü olan Rus Ekonomisi kolaylıkla bu ülkelere giriş yapabilecek ve bölge ekonomisini kontrol edebilecektir. Özellikle Rusya ve Kazakistan gibi iki dev enerji üreticisinin bu birlikte yer alıyor oluşu çok önemli bir faktördür. Rusya'nın bundan sonraki amacı, bu birliğe üye olacak devletlerin sayısını arttırmak ve ortak para birimi kullanımını yaygınlaştırmak olacaktır. İleride AB benzeri bir siyasal birlik yaratmak hedefi olan Rusya için, gümrük birliği projesinin başarıya ulaşması elzemdir.

Sovyetlerin dağılmasından önce Doğu Bloğu'nda yer alan, 1990 sonrası ise AB ve NATO ile bütünleşmeyi seçen Orta ve Doğu Avrupa'da, 1990–2000 arası kaybolmaya yüz tutmuş olan Rus etkinliği son zamanlarda bölge ülkeleri bazında olmasa da, küresel ilişkiler bağlamında yeniden hissedilmeye başlanmıştır. Özellikle, Rus Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in Eski Sovyet Coğrafyası'nı Rusya'nın ayrıcalıklı olması gereken bir alan olarak gördüklerini açıklaması bu anlamda çok önemlidir (Trenin, 2009: 3). Bu açıklamaların ardından Obama'nın başkanlığa seçilmesinin de etkisiyle ABD, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya yerleştirmeyi planladığı füze savunma sisteminden vazgeçmiştir. Çünkü Rus Yönetimi bu ülkelere yerleştireceği füze savunma sistemini kendi ulusal güvenliğine bir tehdit olarak göreceğini belirtiyordu. ABD'nin, füze savunma sistemini İran, vb. 'şer eksenli' içerisinde yer alan ülkelere yönelik kullanacağını açıklamasına rağmen, Rus Yönetimi, bu açıklamayı kabul etmiyor ve bu proje gerçekleşme yoluna girerse kendisinin de gerekli askeri önlemleri alacağını belirtiyordu. Durumun iyice tehlikeli bir hal alması ve Rusya'nın AB üyesi ülkeleri de enerji silahını kullanarak tehdit etmesi üzerine; ABD, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin çok istekli olmalarına rağmen, projenin güzergâhını değiştirmiş ve Türkiye ile Balkanlar'ı füze savunma sisteminin kurulacağı yerler olarak belirlemiştir. Bu durum, Rusya'nın yakın çevresine üzerindeki etkinliğinin bir diğer göstergesi olarak görülmelidir.

Eski Sovyet Coğrafyası'nda ve 'arka bahçede' yer almamasına rağmen, Karadeniz Havzası'ndaki konumu ve gücü açısından oldukça önemli bir ülke olan Türkiye'nin son dönemlerde Rusya ile ilişkiler konusunda geldiği nokta

da Rusya'nın etkinliğinin bir diğer göstergesi sayılmalıdır. Öyle ki, bu iki ülke tarih boyunca belirli aralıklar dışında sürekli savaşmış ve Soğuk Savaş sırasında farklı kamplarda yer almış olmalarına rağmen, bugün çok iyi ilişkiler içerisine girmiş durumdadırlar. Ekonomik, siyasal ve kültürel anlamda günden güne gelişen ilişkiler, devlet başkanları ve başbakanların karşılıklı ziyaretleri ile zirve noktasına varmıştır. Öyle ki, Rusya Devlet Başkanı Dmitri Medvedev'in Mayıs 2010'da gerçekleştirdiği ziyaret sonrası, Rusya ile Türkiye arasında 30 günlük ziyaretler için karşılıklı olarak vizeler kaldırılmış, iki hükümet arasında stratejik anlamda bir ortaklık yaratılarak, her yıl karma bakanlar kurulu toplantısı yapılması kararlaştırılmış ve Mersin-Akkuyu'da yapılacak olan nükleer santralin de Rusya tarafından yapılacağı açıklanmıştır. Ayrıca, Samsun-Ceyhan Petrol Boru Hattı tamamlandığında yapılacak olan rafinerinin de Rusya tarafından inşa edilmesi karara bağlanmıştır (Yetkin, 2010). Bu antlaşma ve günden güne artan ticaret hacmi Rusya-Türkiye İlişkileri'nin geldiği noktayı gösteriyor. Şüphesiz, bu durum Rusya'nın Karadeniz Havzası'nda oldukça başarılı bir dış politika stratejisi izlediğini ve NATO üyesi eski düşman Türkiye'nin dahi, Rusya ile oluşturulacak ve sonu stratejik ortaklığa varacak düzenlemelere 'evet' diyebileceğini gösteriyor.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Rusya, 1990–2000 arası ciddi bir dönüşüm süreci yaşamıştır ve bu süreç içerisinde Eski Sovyet Coğrafyası'ndaki siyasal, askeri ve ekonomik üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu durumun oluşmasında zafer sarhoşu Batı Dünyası'nın, ABD'nin askeri gücü ve AB'nin yumuşak güç unsurları sayesinde Doğu'ya doğru yaptığı açılımın da büyük etkisi olmuştur. Rusya'nın kendi iç sorunları nedeniyle ABD'nin Orta Asya'ya, Balkanlar'a ve Güney Kafkasya'ya girişine ses çıkaramaması, bu ülkenin arka bahçesinde birkaç yıl sürecek bir Batı egemenliği dönemi başlatmıştır. Ne var ki, Rusya'nın ekonomik, siyasal ve askeri anlamda güçlenmesi ve Putin liderliğinde benimsediği Avrasyacı dış politika stratejisi, bu ülkenin arka bahçesinde yavaş bir şekilde de olsa kontrolü yeniden ele almaya başlamasını beraberinde getirmiştir.

ABD'nin ve AB'nin yaşadığı konjonktürel ve yapısal sorunlar, Rusya'nın uyguladığı son derece akılcı dış politika hamleleri ile birleşince, arka bahçenin önemli bir kısmının kontrolü yeniden eski sahibine geçmiştir. AB ve NATO üyesi olarak kendi güvenliklerini garantiye aldıklarını düşünen Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri dahi, ABD'nin bu bölgeye yerleştirmeyi düşündüğü

füze savunma sistemi projesinin konumunu Rus baskısı ile farklılaştırması sonrası, doğularındaki dev gücün Orta ve Doğu Avrupa’da yeniden çok etkin bir ülke haline geldiğini görererek korkuya kapılmışlardır.

Rusya, arka bahçesini yeniden egemenliği altına alarak, Vladimir Putin’in, dağılmasını yüzyılın en büyük felaketi olarak gördüğü Sovyet İmparatorluğu’nu farklı bir düzlemde yeniden hayata geçirebilmek için çalışmalara başlamıştır. Oluşturulacak yeni imparatorluğun askeri gücünü Kollektif Güvenlik Örgütü, siyasal gücünü de yeniden etkin hale sokulacak olan Bağımsız Devletler Topluluğu temsil edecektir.

KAYNAKÇA

- ANTONENKO, Oksana ve GIEGERICH, Bastian, (2009), “Rebooting NATO-Russia Relations” , *Survival*, Cilt: 51, Sayı: 2, ss. 13-21.
- ASKER, Ali, (2010), “Tehlikeli Antlaşma: Rusya Türkiye’yi Sıvazlıyor, Azerbaycan’a Aba Altından Sopa Gösteriyor” , *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, <http://www.21yyte.org/tr> , (Erişim Tarihi: 20 Şubat 2011).
- BERKTAY, Deniz, (2010), “Sivastopol Üssü ve Ukrayna”, *TURKSAM*, <http://www.turksam.org/tr/a2014.html> , (Erişim Tarihi: 21 Şubat 2011).
- BRZEZINSKI, Zbigniew, (2010), “Büyük Satranç Tahtası: Amerika’nın Küresel Üstünlüğü ve Bunun Jeopolitik Gereklilikleri” , İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- CAFERSOY, Nazım, (2005), “Rusya’da Yeni Avrasyacılık Akımı” , *TURKSAM*, <http://www.turksam.org/tr/a700> , (Erişim Tarihi: 12 Şubat 2011).
- DE YOUNG, Karen, (2009), “Obama Team Seeks to Redefine Russia Ties” , *Washington Post*.
- DEMİRTEPE, Turgut, (2006), “Bir Milat Olarak Andıcan Olayları” , *USAK Stratejik Gündem*, <http://www.usakgundem.com/yazar/315/bir-milat-olarak-andıcan-olaylari.html> , (Erişim Tarihi: 24 Şubat 2011).
- DUGIN, Aleksander, (2010), “Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım” , İstanbul: Küre Yayıncılık.

- FAKIOLAS, Tassos ve FAKIOLAS, Efstathios, (2004), “Russia’s Grand Strategic Alternatives at the Dawn of the New Century” , *Journal of Slavic Military Studies*, Cilt:17, Sayı:3, ss. 385-404.
- FLENLEY, Paul, (2008), “Russia and the EU: The Clash of New Neighbourhoods?” , *Journal of Contemporary European Studies*, Cilt: 16, Sayı: 2, ss. 189-202.
- HEINE, Jorge, (2009), “The Conflict in the Caucasus Causing a New Cold War”, *India Quarterly*, Cilt: 65, Sayı: 1, ss. 55-66.
- KARAAĞAÇLI, Abbas, (2010), “Son Olaylar Işığında Kırgızistan” , *BİLGESAM*, <http://www.bilgesam.com.tr> , (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2011).
- KARABAĞ, Mehmet, (2009), “Kafkaslar’da Güçler Dengesi Açısından Silahlan(dır)ma” , *BİLGESAM*, <http://www.bilgesam.org/tr> , (Erişim Tarihi: 17 Şubat 2011).
- OĞAN, Sinan, (2005), “Sovyetler Birliği’nin Mirası BDT de Dağılıyor” , *TURKSAM*, <http://www.turksam.org/tr/yazdir697.html> , (Erişim Tarihi: 14 Şubat 2011).
- PALLIN, Carolina Vendil ve WESTERLUND, Fredrik, (2009), “Russia’s War in Georgia: Lessons and Consequences”, *Small Wars&Insurgencies*, Cilt: 20, Sayı: 2, ss. 400-424.
- ROPER, Steven, (2001), “Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia”, *Regional&Federal Studies*, Cilt: 11, Sayı: 3, ss. 101-122.
- TRENIN, Dmitri, (2009), “Russia’s Spheres of Interest not Influence” , *Washington Quarterly*, Cilt: 32, Sayı: 4, ss. 3–22.
- YETKİN, Murat, (2010), “Rusya Nihayet Akdeniz’e İndi”, *Radikal*, 13 Mayıs.